

OBLASNI NARODNI ODBOR ZA ISTRU I NEKE OD MJERA ZA REVITALIZACIJU ISTARSKOGA VINOGRADARSTVA I VINARSTVA U RAZDOBLJU 1945. – 1947.

Vedran DUKOVSKI
Državni arhiv u Pazinu
Pazin, Vladimira Nazora 3
vedran.dukovski@dapa.hr
vedrandukovski@gmail.com

UDK 352.075.2:634.8>
(497.5-32)“1945/1947“
Prethodno priopćenje
<https://doi.org/10.31726/via.27.7>

Tijekom talijanske vlasti u Istri (1920. – 1943.) istarsko je vinogradarstvo gotovo uništeno raznim nametima zbog kojih postaje neisplativo, a istarsko vino gubi privilegije i monopol koje je imalo u vrijeme Austro-Ugarske. Završetkom Drugoga svjetskog rata Istra (bez Pule) postala je dio Zone B Julijske krajine pod Vojnom upravom Jugoslavenske armije (dalje: VUJA). Jedna od zadaća VUJA-e bila je provesti obnovu ratom uništenoga gospodarstva i industrije. Za obnovu vinogradarstva i tržišta vinom i vinskim proizvodima bilo je potrebno osmisliti strategiju, osigurati određena sredstva i organizirati edukaciju za uzgajivače. Pritom su civilne vlasti morale pronaći način kako zaštititi proizvođače, trgovce i potrošače. Arhivsko gradivo sadržano u fondu Državnoga arhiva u Pazinu, HR-DAPA-79, Oblasni narodni odbor za Istru, 1945. – 1947., najzornije svjedoči o procesu obnove vinogradarstva u Istri tijekom razdoblja Vojne uprave. Osim gradiva Državnog arhiva u Pazinu za potrebe pisanja ovoga rada koristio sam gradivo fonda Vojnog arhiva Srbije.

Ključne riječi: vino, vinogradarstvo, Istra 1945. – 1947., Oblasni narodni odbor za Istru

Keywords: wine, viticulture, Istria 1945 - 1947, Regional People's Committee for Istria

Parole chiave: vino, viticoltura, Istria 1945-1947, Comitato popolare regionale per l'Istria

Uvod

Istarsko je gospodarstvo, pa tako i vinogradarstvo, doživjelo stagnaciju i propadanje u vrijeme međuratne talijanske vlasti. Završetkom Drugoga svjetskog rata nastaje dodatni problem: državno-pravni status Julijske krajine,¹ pa tako i Istre, bio je neriješen. Sklapanjem Beogradskoga sporazuma 9. 6. 1945. i Devinskoga sporazuma 20. 6. 1945. Julijska krajina privremeno je podijeljena na dvije vojne okupacijske zone. Istra (bez Pule) tako je pripala Zoni B, pod Vojnom upravom jugoslavenske armije za Julijsku krajinu, Istru,

¹ Pojam Julijska krajina obuhvaćao je područja talijanskih provincija Gorice, Trsta, Rijeke (Kvarner) i Pule (Istra) iz 1939.; Uroš KOSTIĆ, *Oslobodenje Istre, Slovenačkog primorja i Trsta 1945. Ofanziva jugoslavenske 4. armije*, Vojnoistorijski institut, Beograd, 1978., str. 485; Deborah ROGOZNICA, *Iz kapitalizma v socializem: Gospodarstvo cone B Svobodnega tržiškega ozemlja 1947–1954*, Pokrajinski arhiv Koper, Kopar, 2011., str. 103.

Rijeku i Slovensko primorje.² Vojna uprava u Zoni B svoju je vlast dijelila s Oblasnim narodnim odborom za Istru, Pokrajinskim narodnim odborom za Slovensko primorje i s Gradskim narodnim odborom Rijeka. Svaki je od tih odbora djelovao samostalno na području svojega djelokruga. U tom je smislu Oblasni narodni odbor za Istru bio izvršni organ Oblasne narodne skupštine.³

Razdoblje Vojne uprave u Istri (1945. – 1947.) ključno je u procesu nacionalne integracije Istre u sastav Hrvatske, tada u sklopu jugoslavenske federacije. Osim toga, zbog dobre sačuvanosti fondova Vojne uprave i Oblasnoga narodnog odbora za Istru moguće je vrlo detaljno pratiti i analizirati razvoj obnove gospodarstva, društvenoga života, političkoga života, a jednako tako i proces priključenja Istre u sastav Hrvatske unutar Jugoslavije. Fond Državnoga arhiva u Pazinu, »HR-DAPA-79, Oblasni narodni odbor za Istru, 1945-1947« jedan je od najvažnijih izvora za istraživanje toga razdoblja, s obzirom na to da sadrži relevantne podatke o radu komisija, odbora i drugih tijela. Između ostaloga sadrži i podatke o radu tijela i komisija zaduženih za revitalizaciju vinogradarstva i vinarstva. Fond pruža vrlo detaljne podatke o poteškoćama s kojima su se nadležni organi susretali, kako su ih rješavali ili zbog čega ih nisu uspijevali riješiti. Upravo zbog toga moguće je rekonstruirati tijek oporavka vinogradarstva. Jednako je moguće ocijeniti jesu li i u kojoj su mjeri uspjeli ostvariti svoje planove. Nakraju, možemo zaključiti na koji su način ti procesi utjecali na proizvođače, prekupce, trgovce i same potrošače. Gradiva na temu vinogradarstva i vinarstva nema mnogo, ali ono što je sačuvano, sadrži ključne informacije o ustroju novih vinarskih službi, o mjerama za oporavak vinogradarstva, mjerama za kontrolu tržišta vinom i uredbe o cijenama vina. Osim fonda »HR-DAPA-79« u radu sam koristio i fond »HR-DAPA-91, Kotarski narodni odbor Vodnjan, 1945-1947« u kojem su sadržani zanimljivi podaci o ilegalnim aktivnostima u svezi s trgovinom vinom. Za potrebe pisanja rada koristio sam i dokumente fonda »Vojna uprava JNA, VU 1, 1945-1953« iz Vojnoga arhiva Srbije. Jednako sam tako koristio i *Službeni list* Oblasnoga narodnog Odbora za Istru i Gradskoga Narodnog Odbora Rijeka, kao i relevantnu literaturu.

Neki od uzroka propadanja vinogradarstva u Istri

Vinogradarstvo u Istri sustavno je propadalo još od početka Prvoga svjetskog rata, da bi potpuni krah doseglo tijekom talijanske vlasti, odnosno do 1945. kada je zabilježena najniža stopa proizvodnje.⁴ Pripajanjem Kraljevini Italiji Istra je izgubila status strateški značajne pokrajine koji je imala u vrijeme Austro-Ugarske Monarhije. Postala je najistočnija, pogranična pokrajina na sjeveru Kraljevine Italije, udaljena od glavnih prometnih i trgovačkih središta. Jednako tako bila je jedna od najsiromašnijih talijanskih pokrajina. Među-

² Mario MIKOLIĆ, *Istra 1941. – 1947. Godine velikih preokreta*, B·A·R·B·A·T, Zagreb, 2003., str. 370; Deborah ROGOZNICA, *Iz kapitalizma v socializem...*, str. 102–103.

³ Patricija ŽUŽIĆ, »Teritorijalno-administrativni ustroj na području današnje Istarske županije od 1945. do 1990.«, *Vjesnik istarskog arhiva*, sv. 14–16 (2009.), str. 192.

⁴ Državni arhiv u Pazinu (dalje: DAPA), HR-DAPA-79, Oblasni narodni odbor za Istru (dalje: ONOI), 1945-1947, Spisi bez godine, Vinogradarstvo Istre, kutija (dalje: kut.) 331; Darko DUKOVSKI, *Fašizam u Istri 1918. – 1943.*, C.A.S.H., Histria Croatica, Pula, 1998., str. 143.

tim, određeni čimbenici, kao što su prezaduženost maloga i srednjeg posjeda, naslijeđeni su iz predratnoga razdoblja.⁵ Istovremeno istarsko vino gubi privilegije i monopol koje je imalo u vrijeme Austro-Ugarske. Prije svega tu je novi porezni sustav kojim su, između ostaloga, uvedeni porezi na potrošnju vina i destilaciju dropa.⁶ U vrijeme Austro-Ugarske, točnije 1914. cijena rakije bila je 1 krunu po litri. Računa se da je proizvođačima po hektaru vinograda ostajalo dropa za oko 100 l rakije. Prihod od 100 kruna bio je dovoljan da se podmiri sva godišnja davanja za imanje od 6 do 8 ha, a sve ostalo bila je zarada. Pripajanjem Istre Italiji pečenje rakije postalo je neisplativo s obzirom na to da su porezi na proizvodnju bili veći od same zarade. Osim toga, proizvođači su drop morali prodavati destilerijama po cijeni od 7 lira za 100 kg s time da su proizvođači sami snosili troškove prijevoza. Uz to godišnji porez za 1 ha vinograda iznosio je 200 lira.⁷ Usporedbe radi odnos krune i lire nakon Prvoga svjetskog rata bio je 60 lira za 100 kruna.⁸ Jednako tako talijanska je vlada donijela uredbu kojom se zabranjuje prodaja vina ispod 10 stupnjeva jakosti, odnosno ispod 10 % volumnog udjela alkohola u vinu. Istarska vina (bez dodavanja šećera) bila su u pravilu ispod navedene vrijednosti, samim time nekonkurentna na tržištu. Zbog toga su seljaci, proizvođači, morali značajno smanjivati cijene što im se nikako nije isplatilo. Posljedica je toga odustajanje od vinogradarstva i prelazak na oranične kulture.⁹ Jednako tako, istarski proizvođači ni količinom iz najboljih godina berbe nisu mogli konkurirati talijanskim kolegama. Talijansko je vino vrlo brzo zbog svoje kvalitete (višeg stupnja jakosti), ali i cijene, koja je zbog veće količine bila manja, istisnulo istarsko vino s tržišta. Time je tržište istarskih proizvođača svedeno uglavnom na Istru. Sve je to dovelo do pada cijene koje su od početnih 400 lira/hl 1919., pale na samo 40 – 50 lira/hl 1932.¹⁰ Pad cijena vina, razni porezi koje uvodi talijanska administracija, ali i nemogućnost plasmana vina na vanjsko tržište primorali su proizvođače da odustanu od vinogradarstva i prijeđu na oranične kulture, prije svega na pšenicu za koju je država od 1926. davala poticaje (*Bataglia del grano*).¹¹ Statistički podatci o površinama vinograda i količini grožđa iz razdoblja talijanske vlasti nisu u potpunosti točni, stoga ne možemo precizno utvrditi za koliko se smanjila njihova površina niti ih možemo usporediti s prethodnim razdobljem. Pretpostavka je da su vinogradi smanjeni za 50 %. Međutim, odmak stanovništva od vinogradarstva najbolje pokazuju statistički podatci prema kojima je u razdoblju 1902. – 1911. proizvodnja na području Istre (s otokom Krkom) prosječno iznosila oko 500 000 hl, da bi

⁵ DUKOVSKI, *Fašizam u Istri...*, str. 143.

⁶ DAPA, HR-DAPA-79, ONOI, 1945-1947, Spisi bez godine, Vinogradarstvo Istre, kut. 331; DUKOVSKI, *Fašizam u Istri...*, str. 143.

⁷ DAPA, HR-DAPA-79, ONOI, 1945-1947, Spisi bez godine, Produkcioni troškovi poljoprivrede u Istri za žitarice (pšenicu) i vinogradarstvo (1926-1932), kut. 331.

⁸ U nekim izvorima spominje se i odnos 40-60 kruna za 1 liru. Darko DUKOVSKI, *Povijest Pule: deterministički kaos i jahači apokalipse*, Nova Istra, Pula, 2011., str. 158; usp. Željko KLAJČ, »Novčane prilike Gospodarske sveze za Istru (1918. – 1924.)«, *Vjesnik istarskog arhiva*, br. 4-5/1994-1995 (1998.), str. 92 i 100.

⁹ DUKOVSKI, *Fašizam u Istri...*, str. 143; *Pravilnik o proizvodnji vina*, Narodne novine, 2/2005.

¹⁰ DAPA, HR-DAPA-79, ONOI, 1945-1947, Spisi bez godine, Vinogradarstvo Istre, kut. 331.

¹¹ DUKOVSKI, *Fašizam u Istri...*, str. 143.

1945. iznosila 150 000 hl. Smanjenju vinograda i proizvodnje vina osim državne administracije u značajnoj je mjeri doprinijelo i pomanjkanje radne snage (pogotovo od 1939. nadalje), smanjeno gnojenje, nedostatak fungicida itd.¹²

Poratno stanje u vinogradarstvu

Zatečeno stanje na području Zone B bilo je kaotično. Vladali su opća neimaština i glad, industrija i infrastruktura bili su uništeni, a strojevi devastirani ili odneseni.¹³ Pošteđeno nije ostalo ni vinogradarstvo, uz trgovinu najvažnija grana istarskoga gospodarstva. Sve to bilo je pojačano jakom sušom koja je tijekom ljeta 1945. zahvatila Istru.¹⁴

Problemi na koje su nailazili istarski vinogradari bili su borba s bolestima (peronospora, filoksera i vinski cvijet), nedostatak modre galice, kratkovječnost trsova (oko 20 godina), prostori za skladištenje itd. Prije svega trebalo je pronaći najotporniju sortu (otpornost na bolesti, sušu i sl.).¹⁵ Oblasni narodni odbor za Istru prvu je mjeru za obnovu vinogradarstva donio tek u listopadu 1945., a odnosila se na kontroliranu prodaju zdravih navrtaka i podloga. Time je prodaja sadnica vinove loze prešla pod kontrolu ONOI-ja, a smjeli su ih prodavati samo rasadnici koji su imali više od 50 % zdravih nasada. Kao podloge najotpornije na bolesti i sušu pokazale su se one na bazi Berlandieri.¹⁶ Kao jedna od najčešćih bolesti vina navodi se tzv. »vinski cvijet« uzrokovan gljivicom *Mycoderma vini*. Razvoju gljivice pogodovala su vina s manjim udjelom alkohola ili kiseline, kao i povišene temperature u podrumima. Kod zaraženog vina nastupale su »promjene u njegovu sastavu, a na štetu kakvoći samoga vina. Smanjuje se sadržaj alkohola, razaraju se kiseline koje daju vinu ugodan okus, a nastaju one čiji je okus neugodan, vino postaje prazno i bljutavo, a osim toga u njemu se mogu vrlo lako uz vinski cvijet razviti i druge bolesti.« Kao prevencija zaraze navodi se redovito dolijevanje bačvi »jer se time sprječava ulazak kisika /zraka/ i onemogućen je život i razvitak same gljivice bolesti.« Ako se na vrijeme uoči zaraženo vino, moguće ga je spasiti pretakanjem, bistrenjem ili pasterizacijom.¹⁷

Vlada FNRJ-a¹⁸ krajem 1946. (od 25. 9. do 31. 10. 1946.) organizirala je posjet Francuskoj (Montpellier). Put u Francusku trebao je poslužiti za upoznavanje s novim tehnologi-

¹² DAPA, HR-DAPA-79, ONOI, 1945-1947, Spisi bez godine, Vinogradarstvo Istre, kut. 331; DUKOVSKI, *Fašizam u Istri...*, str. 143.

¹³ Vojni arhiv Srbije, Vojna uprava JNA, VU 1, 1945-1953, Izvještaj o radu kontrolne komisije VUJA, 1946., k: 1368; Darko DUKOVSKI, *Rat i mir istarski: model povijesne prijelomnice (1943. – 1955.)*, C.A.S.H., Pula, 2001., str. 178.

¹⁴ DAPA, HR-DAPA, ONOI, 1945-1947, Izvještaj po KNOO-ima i GNOO-ima (1945), Kotarski narodno-oslobodilački odbor Labin, (1945), Izvještaj, br. 1236/45, (27. 6. 1945.), kut. 10.

¹⁵ DAPA, HR-DAPA-79, ONOI, 1945-1947, Spisi po sadržaju (1946), Izvještaj o putovanju u Francusku u svrhu upoznavanja vinske industrije (21. 11. 1946.), kut. 323; *isto*, Spisi po sadržaju (1947), Bolesti vina »vinski cvijet«, kut. 327 a; *isto*, Opći spis, (1946), Galice u prodaji kod Istarskog trgovačkog d. d. – kontrola (22. 12. 1945.), kut. 346.

¹⁶ *Isto*, Spisi po sadržaju (1946), Izvještaj o putovanju u Francusku u svrhu upoznavanja vinske industrije, (21. 11. 1946.), kut. 323.

¹⁷ *Isto*, Spisi po sadržaju (1947), Bolesti vina »vinski cvijet«, kut. 327 a.

¹⁸ Federativna Narodna Republika Jugoslavija.

jama, mehanizacijom, modelom uzgoja sadnica, školovanja kadrova, borbom protiv bolesti itd. Na temelju zaključaka čini se da su kasnije donijete mjere za oporavak vinogradarstva, koje su protegnute i na Istru.¹⁹ Prema podjeli Vlade Narodne Republike Hrvatske, Istra je pripala vinarskom okrugu (rejonu) »Sjeverni Jadran.« Okrug je podijeljen na podokruge: »Sjeverna i sjeverozapadna obala Istre«, s vinogorjima Kopar, Piran, Novigrad i Umag; »Južna i zapadna obala Istre«, s vinogorjima Poreč, Vrsar, Rovinj, Brijuni i Puljština; »Istočna obala Istre«, s vinogorjem Labin i »Centralno-planinski dio Istre«, s vinogorjima Buje, Oprtalj, Buzet, Motovun, Višnjan, Pazin, Kanfanar-Žminj, Čepić-Učka. Od stolnih sorti uzgajali su se uglavnom muškati hamburg, muškati aleksandrijski, julski muškati, »plesenko« (?) i portugizac. Bijele sorte koje su se u tim vinogorjima uzgajale bile su malvazija, trbljan, duranija, pagadebit, pinot sivi i bijeli, *semillon*, *sauvignon*, talijanska graševina, rajnska graševina i traminac. Među crnim sortama zastupljeni su bili teran, refošk, hrvatica, *carbera*, *cabernet* francuski, *cabernet sauvignon*, crna borgonja i muškati ruža.²⁰

Najviše vina u Istri, čak 36 % od ukupne istarske proizvodnje, proizvodilo su na području Kotara Buje. Upravo je to izazvalo pravu paniku u redovima narodnih vlasti, kada je 10. 2. 1947. potpisan mirovni ugovor između Italije i Jugoslavije, kojim je Kotar Buje ostao pod Vojnom upravom u Zoni B STT, što znači da je njegov državno-pravni status još uvijek bio neriješen.²¹

Regulacija tržišta vinom i vinskim proizvodima

Osim izazova obnove vinogradarstva i sanacije štete nastale tijekom talijanske vlasti, ONOI se morao suočiti s izazovom obnove i regulacije tržišta. Standardi kvalitete nisu postojali, a cijene nisu standardizirane ni određene: »trgovci na veliko vinom, a i ostali maloprodavači vina, odnosno gostioničari, imali su samo jedan cilj, a to je: nabaviti vino bez obzira na cijenu i kvalitetu u svrhu što veće zarade.« Kaotičnoj situaciji na tržištu doprinosila je i činjenica da je potražnja bila veća od ponude.²²

Kako bi se uveo red na tržištu vinom i regulirale cijene, sredinom rujna 1946. na inicijativu Odjela trgovine i opskrbe osnovano je poduzeće za promet »Istravino.«²³ Ideja je bila da »Istravino« otkupi od proizvođača sve raspoložive količine grožđa i vina za cijenu koja

¹⁹ *Isto*, Spisi po sadržaju, (1946), Izvještaj o putovanju u Francusku u svrhu upoznavanja vinske industrije (21. 11. 1946.), kut. 323.

²⁰ *Isto*, Spisi bez godine, Vinogradski rejon i sortiment loze u Hrvatskoj, kut. 331.; *isto*, Spisi po sadržaju, (1946), Izvještaj o putovanju u Francusku u svrhu upoznavanja vinske industrije, (21. 11. 1946.), kut. 323.

²¹ DAPA, HR-DAPA-79, ONOI, Poljoprivreda, Vinogradarstvo, kut. 662.

²² DAPA, HR-DAPA-79, ONOI, 1945-1947, Spisi po sadržaju (1946), Način prometa i cijene vina (18. 9. 1946.), kut. 323.

²³ *Isto*, »Istravino« poduzeće za preradu i otkup vina, sjedište Rijeka (1946-1947), Rješenje o osnivanju poduzeća (19. 9. 1946.), kut. 394; Rješenje o osnivanju »Istravino« Oblasno poduzeće za promet vinom i vinskim proizvodima, 19. 9. 1946., u: *Službeni list* Oblasnog Narodnog odbora za Istru i Gradskog narodnog odbora Rijeka, Rijeka, god. 1, br. 15, od 1. 10. 1946., str. 299.

će »zagarantovati proizvođaču zasluženu nagradu za svoj trud.« S druge pak strane, time bi se omogućila pravilna distribucija prema potrebama kotara i gradova.²⁴

Predložena mjera kojom se trebalo uvesti reda na tržištu bila je zabrana kupovine vina od proizvođača za veletrgovce i gostioničare iz Rijeke i Slovenskoga primorja. Na području u nadležnosti ONOI-ja samo je »Istravino« smjelo prodavati i kupovati vino na veliko. To znači da su veletrgovci i gostioničari iz Rijeke i Slovenskog primorja samo od »Istravina« mogli kupovati vino. Što se tiče veletrgovaca i gostioničara iz Istre, oni su mogli po određenim cijenama kupovati vino izravno od proizvođača. Proizvođači koji su u Istri imali vinograde, a živjeli su u Rijeci ili Slovenskom primorju, mogli su jednokratno izvesti količinu grožđa ili vina za koju bi dobili dozvolu od nadležnoga poljoprivrednog odjela pri kotarskom ili gradskom narodnom odboru. Proizvođači sortnih vina mogli su vino prodavati pod »sortno« jedino ako bi dobili potvrdu iz poljoprivredne škole u Poreču da se radi o sortnom vinu i mogli su ga prodavati isključivo na malo i samo u originalno zatvorenim bocama.²⁵

Standardizacija kvalitete vina bila je sljedeći korak u regulaciji tržišta. Ujednačavanjem kvalitete, odnosno određivanjem razine kvalitete vina moglo se odrediti prodajne cijene. Tako je određeno da cijena konzumnoga ili stolnog vina bude najviše 3, 4 lire po stupnju jakosti. Za sortna vina kao što su pinot (sivi, bijeli, crni), traminac, semillon, muškati (bijeli, crveni), cabernet (francuski i sauvignon) i rizling te za desertna i suha vina određena je slobodna proizvođačka cijena. U ugostiteljskim je objektima cijena vina ovisila o kategorizaciji objekta. Kategorizaciju su obavljali gradski ili kotarski NO-i, i to na temelju režija, lokacije, godišnjega prometa, broja posluge (zaposlenika) i drugih okolnosti. Hoteli (radnje s najmanje 10 gostinskih soba koje se izdaju s namještajem i uređajem) pripadali su prvoj kategoriji i njihove su cijene mogle biti 40 % (bruto) veće od najviše određene cijene vina. Drugoj kategoriji pripadali su restorani i pansioni koji su mogli imati 30 % veće cijene. Gostionice i bifei pripadali su u treću kategoriju i kao takvi mogli su imati 18 % veće cijene, dok su četvrtoj kategoriji pripadale krčme koje su s obzirom na status mogle imati samo 15 % veće cijene.²⁶ Određena bruto zarada obuhvaćala je sve troškove koje su te radnje imale, a to su: »zakup lokala, ogrijev, svjetlo, porez na rad, točarska taksa, gradska trošarina, posluha radnje i sve ostale režijske troškove, a ako se vino nabavlja od proizvođača, još i troškove oko njege čišćenja i uopće prerade vina te njegovog održavanja u dobrom stanju.«²⁷ Oni lokali i ugostiteljska poduzeća koji su imali glazbu, za vrijeme svirke mogli su podići cijene vina za dodatnih 10 %. Pogledamo li cijene određene Uredbom o jedinstvenim cijenama vinu i rakiji u prodaji na malo, možemo primijetiti kako

²⁴ DAPA, HR-DAPA-79, ONOI, 1945-1947, Spisi po sadržaju (1946), Način prometa i cijene vina (18. 9. 1946.), kut. 323.

²⁵ Isto, Spisi po sadržaju (1946), Način prometa i cijene vina (18. 9. 1946.), kut. 323.

²⁶ Isto, Spisi po sadržaju. (1946), Rješenje o reguliranju cijene vina na području Oblasnog narodnog odbora za Istru (1946), kut. 323.; isto, Spisi po sadržaju (1946), Tumačenje uredbe o jedinstvenoj cijeni vina (23. 11. 1946.), kut. 367.

²⁷ Isto, Spisi po datumu (1945), Određenje brutto zarade na prodaju pića u ugostiteljskim radnjama (1945), kut. 346.

ustvari i nije bila velika razlika u cijenama. Kao primjer možemo uzeti cijenu 1 litre običnoga, stolnog vina jačine 10 – 10,5 koja je u radnjama 1. kategorije iznosila 99 – 102 lire, u radnjama 2. kategorije 96 – 99 lira, u radnjama 3. kategorije 93 – 96 lira i u radnjama 4. kategorije 90 – 93 lire.²⁸

U svrhu kontrole tržišta vinom ONOI je krajem 1946., po uzoru na NRH, osnovao vinarsku nadzornu službu koja je djelovala u sklopu poljoprivrednoga odjela ONOI-ja. Nadzorna je služba svojim djelovanjem trebala spriječiti stavljanje nevaljala vina na tržište, odnosno zaštititi pravo prirodno vino (dobiveno od domaće europske loze), mošt, ocat, rakiju i specijalna vina. Sukladno tome pod pojmom »vino« podrazumijevalo se »samo ono piće, koje je dobiveno alkoholnim vrenjem mošta od svježeg groždja pitome-domaće /Vitis vinifera/« Pojam »nevaljalo vino« obuhvaća ne samo pokvarena vina nego sva ona koja nisu zadovoljavala određene standarde, a odnosi se na vina nastala od »direktno rodećih loza/direktora«, razna krivotvorena vina, razvodnjena vina, umjetna vina od vode, alkohola i boje: »Provreli sok od groždja drugih vrsti loze čistih i križanih ne smatra se vinom, kao ni provreli sok kakvog drugog ploda ili voća.« Vinarski su nadzornici imali pravo pregledavati sve radnje i podrume koji su se bavili prodajom vina i drugih proizvoda koje su nadzornici mogli kontrolirati, neovisno o tome jesu li one bile državne, zadružne ili privatne. Kontrolne mjere bile su sljedeće: »prijavljivanje nadležnim vlastima svih količina prodatog i kupljenog groždja, kao i raznih rakija i specijalnih vina od strane sviju koji se bave prodajom-trgovinom ovih proizvoda.« Svi trgovci vinom, octom i rakijom morali su voditi knjige poslovanja, a na svakoj je bačvi morala biti oznaka vrste vina i gradacija. U objektima u kojima se prodavalo vino vlasnici su morali na vidnom mjestu istaknuti vrstu vina, gradaciju i cijenu. Pri dolasku inspekcije vlasnici objekata morali su imati potvrdu o gradaciji, vrsti i količini kupljenoga vina, kao i račun ako je vino kupljeno od veletrgovca ili zadruga. Uvjerenje je o gradaciji kod gradskih NO-a izdavao tržišni nadzornik, a kod kotarskih NO-a poljoprivredni nadzornik ili netko iz odjela trgovine i opskrbe. Detalj na koji su vinski nadzornici morali obratiti pozornost, bilo je razvodnjavanje vina. Kontrola je bila jednostavna. Gradacija u posudi iz koje se vino točilo morala je biti jednaka gradaciji u bačvi, a temperatura vina koje se točilo gostima približna temperaturi iz bačve.²⁹ Gostioničari, trgovci i proizvođači uhvaćeni da prodaju nevaljalo vino, podliježali su odredbama »Uredbe o nedozvoljenoj špekulaciji i privrednoj sabotazi«, a kazne su bile novčane.³⁰

Sve mjere koje su vlasti poduzele ne bi li uredile tržište, ostavile su prostora i dale povoda za razvoj krijumčarskih i drugih ilegalnih aktivnosti u svezi s trgovinom. Nekim je svojim potezima ONOI nesvjesno doprinio stvaranju crnoga tržišta. Najzorniji je primjer toga zabrana otkupa vina veletrgovcima i gostioničarima koji nisu s područja Istre. Jednako tako, nedovoljna naknada za otkup vina i grožđa kod »Istravina«, a prije toga kod zadruga, dovela je do toga da su ili proizvođači ili prekupci vino i grožđe krijumčarili pa

²⁸ *Isto*, Spisi po sadržaju (1946), Izmjena uredbe o jedinstvenim cijenama vina i rakije (23. 11. 1946.), kut. 323.

²⁹ *Isto*, Spisi bez godine, Organizacija vinarske kontrolne službe, kut. 331.

³⁰ *Isto*, Spisi po sadržaju (1946), Način prometa i cijene vina (18. 9. 1946.), kut. 323; *isto*, Spisi bez godine, Organizacija vinarske kontrolne službe, kut. 331.

prodavali u Zoni A. Za grožđe su mogli dobiti i 100 % veću cijenu od one koje su plaćale zadruge, a za vino su postizali i do 70 % veću cijenu. U Zoni B maksimalna je marža na vino iznosila 40 % bruto. Nezadovoljni cijenama otkupa, proizvođači su spontano prestali prodavati vino i grožđe zadrugama, a kasnije i »Istravinu« ne bi li tako podigli cijene.³¹ Izgleda da su veći proizvođači davali na otkup jer im se zbog količine isplatilo i otkup je bio zajamčen. Za razliku od njih, mali proizvođači u Istri nikada se nisu previše približili zadrugama niti su ih do kraja prihvatili. Jedan od razloga jest i taj što su zadruge od seljaka otkupljivale proizvode po puno nižim cijenama, pa su seljaci uglavnom pribjegavali prirodnoj privredi nemajući osjećaj da zadruge rade za njihovo dobro i uglavnom nisu prodavali zadrugama iako je na njih u tom pogledu vršen pritisak.³² Umjesto zadrugama mali proizvođači svoje su proizvode sami ili preko posrednika prodavali na tržnici u Zoni A ili, pak, »iz ruke« (obilaskom clijenata ili na svom imanju), što je smetalo svim razinama vlasti, s obzirom na to da su na taj način zaobilazili porezna davanja i rušili cijene proizvoda, a vlasti su ostajale bez prihoda nužnih za daljnji razvoj. Kao primjer možemo uzeti jedan slučaj kada su vojnici kupovali vino izravno od proizvođača po višim cijenama od dopuštenih »bez isplaćivati trošarinu bez sprovodnica, mimoilazeći Narodnu Vlast, i naplaćujući ga po nedopuštenim cijenama.«³³ Unatoč tome, u službenim izvještajima ne postoje podatci da se u Istri manipuliralo većim količinama vina. Ipak, kada je riječ o grožđu, vinu i rakiji, na crnom su se tržištu ti proizvodi pojavljivali između rujna i studenoga, i to ne u većim količinama što potvrđuju i policijski izvještaji. Radilo se o manjim količinama vina i rakije koje su proizvođači pokušavali prodati ili zamijeniti za njima potrebne proizvode u Zoni A ili unutar Zone B u kojoj su živjeli.³⁴

Zaključak

Tijekom međuratne talijanske vlasti površine istarskih vinograda smanjene su za otprilike 50 %, a sam proizvod nije se mogao plasirati na vanjsko tržište. Nakon Drugoga svjetskog rata Istra je potpala pod Vojnu upravu Jugoslavenske armije, do razrješenja njezina državno-pravnoga statusa. Upravo je to razdoblje kada narodna vlast počinje donositi mjere za obnovu vinogradarstva, ali jednako tako i tržišta. Bio je to svojevrsan izazov s obzirom na vrlo kaotično stanje u gospodarstvu koje je narodna vlast zatekla po preuzimanju vlasti. Iako je postojala određena želja da se uspostavi kontrolirano tržište i obnovi vinogradarstvo, do priključenja Hrvatskoj u sklopu jugoslavenske federacije to nije izvršeno. Prije svega, razdoblje od svibnja 1945. do veljače 1947. bilo je prekratko da bi se postigli značajniji rezultati. Mjere koje je ONOI donio uglavnom se odnose na stabilizaciju i kontrolu tržišta, a manje na sam uzgoj vinove loze. To je i logično s obzirom na to da

³¹ DAPA, HR-DAPA, 91 Kotarski narodni odbor Vodnjan (dalje: KNO Vodnjan), 1945-1947, Zapisnici i izvještaji (1946), dok. br. 6057/46, kut. 1.

³² DUKOVSKI, *Rati i mir istarski...*, str. 189–190.

³³ DAPA, HR-DAPA-91, KNO Vodnjan, 1945-1947, Povjerljivi spisi (1946.), Vino po nedopuštenim cijenama – kupovanje, br. 59/46., kut. 1.

³⁴ DAPA, HR-DAPA-79, ONOI, 1945-1947, Izvještaji po odjelima (1946), Izvještaj odjela unutrašnjih poslova, kut. 19.

je situacija na tržištu bila mnogo kompliciranija. Trebalo je odrediti cijene, smisliti način prodaje da se što manje zakine proizvođače, trgovce i potrošače. Usto trebalo je paziti da se ostavi što manje prostora za ilegalne aktivnosti u svezi s trgovinom vinom. Osim toga, narodne su vlasti brinule i o edukaciji proizvođača, ali i trgovaca, što možemo vidjeti i na primjeru savjeta koje su izdavali u svezi s prevencijom bolesti vina, u svezi s uputama koje su izdavali o pravilnom poslovanju itd. Unatoč svim uloženim naporima vino i grožđe ipak su nelegalno izvozili iz Zone B u Zonu A Julijske krajine, isključivo zbog postizanja bolje cijene za otkup ili jednostavno radi razmjene s drugim proizvodima.

SAŽETAK

Oblasni narodni odbor za Istru i neke od mjera za revitalizaciju istarskoga vinogradarstva i vinarstva u razdoblju 1945. – 1947.

Rad se bavi problemom obnove vinogradarstva u Istri u razdoblju 1945. – 1947. godine. Tijekom međuratne talijanske vlasti ono je bilo prilično zapostavljeno, gotovo u potpunosti uništeno visokim porezima i drugim davanjima. Rezultat toga bilo je odustajanje od vinogradarstva i okretanje uzgoju žitarica, prvenstveno pšenice. Oko 50 % površina vinograda u tom je razdoblju prenamijenjeno za uzgoj drugih poljoprivrednih kultura ili je propalo zbog zapuštanja. Prema tome, prve mjere ONOI-ja bile su usmjerene na obnovu samih vinograda. Trebalo je pronaći najotpornije sorte, osnovati rasadnike i organizirati tečajeve za uzgajivače. Veliki su napori uloženi u borbu protiv bolesti vina i trsova, a otežavao ih je kronični nedostatak modre galice i sumpora. Istovremeno, vlasti su morale odrediti cijene otkupa i prodaje, pritom pazeći da zaštite interese proizvođača, trgovaca i potrošača. Kako bi se zaštitilo pravo vino i vinski proizvodi, bilo je važno razlučiti pravo vino i vinske proizvode od umjetnih te napraviti razliku između vina i drugih alkoholnih pića nastalih od raznoga voća. Za potrebe pisanja rada korišteni su fondovi Državnog arhiva u Pazinu: »HR-DAPA-79, ONOI, 1945-1947« i »HR-DAPA-91, KNO Vodnjan, 1945-1947« te fond Vojnog arhiva Srbije: »Vojna uprava JNA, VU 1, 1945-1953.«

SUMMARY

Regional People's Committee for Istria and some of the measures for the revitalization of Istrian viticulture and winemaking in the period from 1945 to 1947

The paper deals with the problem of renewal of viticulture in Istria in the 1945-1947 period. During the interwar Italian rule viticulture was rather neglected, almost completely destroyed by high taxes and other levies. The result was the abandonment of viticulture and the turn to the cultivation of cereals, primarily wheat. About 50% of the vineyard area in that period was repurposed for the cultivation of other agricultural crops or was ruined due to neglect. Accordingly, the first measures of the Committee were aimed at restoring the vineyards. It was necessary to find the most resistant varieties, establish nurseries and organize courses for growers. Great efforts were made to combat diseases of wine and vines, hampered by a chronic lack of copper sulphate and sulphur. At the same time, the authorities had to fix purchase and sale prices, taking care to protect the interests of producers, traders and consumers. In order to protect genuine wine and wine products, it was important to distinguish between genuine wine and wine products and artificial ones, and to distinguish between wine and other alcoholic beverages made from various fruits. The Fonds of the State Archives in Pazin were used for the purposes of writing the paper: "HR-DAPA-79, ONOI, 1945-1947" and "HR-DAPA-91, KNO Vodnjan, 1945-1947" as well as the Fonds of the Military Archives of Serbia: "Vojna uprava JNA, VU 1, 1945-1953".

RIASSUNTO

Comitato popolare regionale per l'Istria e alcune delle misure per la rivitalizzazione della viticoltura e della produzione del vino in Istria nel periodo tra il 1945 e il 1947

Il lavoro tratta il problema del rinnovo della viticoltura in Istria nel periodo tra il 1945 e il 1947. Durante il dominio italiano tra le due guerre essa fu piuttosto trascurata, quasi totalmente distrutta per via delle tasse alte e altri oneri. Il risultato fu che si rinunciò alla viticoltura e i terreni si riconvertirono alla coltivazione di cereali, soprattutto di frumento. Circa il 50% delle superfici di vigneti in quel periodo fu convertito alla coltivazione di altre colture agricole oppure fu deteriorato per incuria. Per questo, le prime misure del Comitato popolare regionale per l'Istria furono incentrate sul rinnovo dei vigneti stessi. Bisognava trovare i vitigni più resistenti, creare vivai e organizzare corsi per i coltivatori. Furono compiuti sforzi notevoli nella lotta contro le malattie del vino e delle viti che però furono ostacolati dalla cronica mancanza di solfato di rame e zolfo. Contemporaneamente, le autorità dovevano determinare i prezzi di acquisto e di vendita, facendo attenzione a tutelare gli interessi dei produttori, commercianti e consumatori. Per tutelare il vero vino e i veri prodotti di vino, era importante distinguere il vero vino e i prodotti del vino da quelli artificiali e fare la distinzione tra il vino e le altre bevande alcoliche prodotte da frutta varia. Allo scopo di scrivere il lavoro sono stati utilizzati i fondi dell'Archivio di Stato di Pisino: »HR-DAPA-79, ONOI, 1945-1947« e »HR-DAPA-91, KNO Vodnjan, 1945.1947« nonché il fondo dell'Archivio militare della Serbia: »Vojna uprava JNA, VU 1, 1945-1953.«